

СЕРГЕЙ

ՀԱՐՄԱԿԱՐՏԻ ՔԵՐՈՐԴ ՀԱՐՄԱՐԴ ԹԱՒՈՑՆ

ԱՐԵՎԱՏՅԱՆ ՀՐԵՎԵՏԻՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ . 7 Դեկտեմբերի :

Յարդամեծար մահտեսի Վանուկեան Պազար
աղան , որ կիսարացի Հայ երևելի սեղանաւոր
ներէն մէկն է և շատ ժամանակէ ՚ի վեր Կաստան-
դուուպօլս կըքնակի , հետեւ եալ նամակը յուղար-
կած է մեզ , ինդրելով որ հրատարակէ մք Արշա-
բեայ Երարշափեան միջոցու : Վագահովութիւնը՝ որ
տրուեցաւ մեղպատմաւած գէպերուն ստուգու-
թեանը վկայ , և մեր սովորական անկազմնասիրու-
թիւնը պարտաւորեցին զմեզ յօժ պամառու թիր-
ընդունիլ յիշեալ արժանայարդ աղնուական բաշ-
րեկամին խնդիրը՝ ՚ի լոյս ընծայելով անոր նամակը-
որ ահաւասիկ :

տարակիչ Ելլալուսոյ Արտադադեան ։
Կոստանդնուպոլիս, 25 Նոյեմբերի 1851 ։

“Ձեր գովիլը ազդասիրութե՛ չափը գիտնալով,
և ամէն աղքային պարագաներու մէջ անկողմնա-
սիրութեամբ միայն ձշմարտութիւնը երևան հա-
նելով՝ յառաջադիմութեան խոցներու ըլլալիք
միջօցներուն առաջը առնելուն մասին ձեր վայ-
փայլեցուցած անհամեն մատ ոգւյն քաջ տեղեկա-
ցած ըլլալով։ պարտաւորեցանք յօդուածիս հը-
րասարտկումը խնդրել ձեղմէ, զբ անշուշտ սի-
րուլ պիտի ընդունէք ՚ի պատիւ օրագրիդ և յօ-
դուած ազդիս և մանաւանդ Կեսարիոյ վիճակիս
որ երկու տարու ընէ ՚ի վեր այսպիսի ծառւ են-
թագրաւ թիւններով կրած և կրելիք վնասները
ակներե յայտնի է նոյն երկրին հետ յարաքե-
րութիւննեցով շատ ազդասէրներուն։

“**Y**ou **b**elieve **in** **me** **now**,” **s**he **s**aid.

“ე ერმქან արգոյ Ա կրաիչ վարժապետին Եւ-
սարիայէն կաստանգնու պօլիս մեծարգոյ անձի մը
գրած մէկ նամակէն առնելով՝ Հայոսութան լրագրույն
արգոյ հրատարակից, կասրիոյ Ծարաս և Ուն-
չառաւ Եւ Եւ լուն դպրոցներուն վրայօք պէտք
եղած տեղեկութիւնները իր թիւ 87 թերթին
մէջ արժանապէս գրելին ետև, առկից քանի մը
տարի առաջ՝ այսինքն դեռ այս գիւղերուս մէջ
վարժատուն հաստատուած ըլլալուն խօսքը չեղած
կեսարից ։ Կարապետի վանքին մէջ ու սումնա-
րան հաստատուած ըլլալուն ծանօթ ըլլալով, և
յիշեալ վարժապետին արդեօք ինչ պատճառաւ
վանքին ու սումնարանին վրայ ալ բնաւ մէկ յի-
շատակութիւն մը ըսած ջլլալ իրեն զարմանք բե-
րելով՝ և իրաց վիճակին դվասինն անտեղեակ ան-
շուշտ խոփանուած ըլլալուն վրայ ազգափրաբար
ցուիլ մը կըցուցընէ (որ իրաւցընէ այնպէս է)
և ժամանակաւ վանքէն այս կողմն խրկուած ա-
շոկերաց աշխատութիւնները իր բովու ունենա-
լով այնչափ յառաջացոն ուսումնարանի մը հի-
մա անունը անդամ մնացած ջլլալուն վրայ կը-
ցաւի. ինչ պատճառաւ կամ եղք խափանուած
ըլլալուն վրայ ամեննեին տեղեկութիւն մը չտալով
հայց ճշմուրասէր կարծուած յարգապատի-
անձ մը հրատարակիցն նոյն վանքին վրայ գրա-
խօսքերը իբրև սիսալ Ենթաղ բելով՝ զանիկա ու զ-
գելու կեցլայ առանձին յօդուածով մը. որ հր-
ատարակեցաւ լրագրոյն թիւ 38-90 թերթի
մէջ, հայց տեսնենք թէ ինչպէս :

“Եախյօդուածը գրովը” Բայց զարձանի բերաւ Ա
նոյն յօշուածին մէջ պարունակուած ԱԷ սիւլ կարծի
հը”, ըսելըն ետև անմիջապէս, “ո՞րպէս Եկ արդի
Վըմեան Տահափասի Ակրպիւ Գիտական կարժապետը Ա
սաբէյ Ա. Կարապաղպէտի մանեց այցելութեան ըսած առէնի
հոն գոնուած ուսումնարակին վրայօտ Երբէք ծանօթութիւ
ուուած չէ” ըսելը կըցուցընէ թէ սխալը առ
զած ըլսայ որ, անոր գրածը չբարած կըհատարակ
և կըսկսի իբրև շխտակ՝ բոլորովին սխալ ու ա
հիմնքանի մը գուրսէն տեղեկութիւններ տալ
թէ որ հրատարակչին նոյն վարքապետը վանքը
ուսումնարանին վրայ ծանօթութիւն տուած շ
ըսելը սխալու ըլսայ, ան ալ ինքը չգիտէր, վա
զի հկած նամակը կարդ ացած չէ. բայց մենք գ
տենք որ վանքին ուսումնարանին վրայօը և ո
տեղեկութիւն մը գրուած չէ, ուրեմն հրատ
արակչին ալ անանկ ըսելը սխալ մը չէ. իբրաւ Վ
ըսմեան պարան Ակրտից վանքին երեսի վրայ մն

ցած ըլլալուն , և միաբաններուն բոլըրովին ցիրուցան եղած ըլլալուն և այս պատճառաւ իրեն տեսութիւն ըստ քանի մը աղգ ասէր , ու սում նասէր , բարեթինդիր և անկողմնասէր անձանց և աննոնցմէ առած տեղեկութեր համեմատ գրեթէ վիճակին բոլոր հասարակութեանը սիրութ կոտրած ու խիստ վիրաւորուած ըլլալը յայտնած է իր նամակին մէջ մասնաւորապէս և անհնարին ցուօք , բայց վարժարանի խօսք ըրած չէ : Վիրկայ խօսիլ չդիտնալու սխալ մընէ , որ կարծեմ իրենն աւ չէ , ոչ որ որ գրել տուած էր նէ անորն է , իր միտքը վարի գրելլքները իբրև շնորհ գրել է , որ առանց այսպէս ծայր մը բունելու կարգը չէր կընար գուլ :

“Երկրորդ գիցուք թէ հրատարակչն այս վանդակին ուսումնաբանը տակէ տանի մը պարի յառաջ աղջիւ յառաջադեմ էր” ըսելը ըլլայ իր ըսած սիսալը, (գոր իր փարի ըսած խօսքերէն և տուած տեղի կութիւններէն կրմակաբերի մը), բայց աս ալ սիսալ մը չէ, զի իր վկայութեամբը կըհաստատուի թէ յիրաւի բանի մը տարիէ ՚ի վերէ որ խափանուած է եզեր։ Հրատարակիչը անորոշանէս միոյն քանի մը տարիի ըսելով կանցնի . իսկ ինքը կորոշէ էրեւանը և նոյն իսկ իրեն խօսքերով հրատարակիչն սիսալ մը ունեցած ցըլալը և իրեն կիրքով մը բար բոքած այս խօսքերը գրելու ելած ըլլալը կըցու ցընէ ու կըհաստատէ, որ ակներեւ յայտնի է ալ շամիտ ընթերցալաց :

“Հիմա գանեք իրեն ծմբատութիւնը յայտնելու
մոքով իր յօդուածին մէջ տեղի տուած բանի մը
գլխաւոր սխալները ուղղելու ։ Նախ՝ իր կարծած
սխալը իր թէ ուղղելով կըսէ “Եկանիուան պարբեր
տակն ովանուոր արժանապարի Յօհաննէ” ։ Հարդարութիւնը
ուղիւ առաջ ձևացը պէսը թշան շայած, այսինքն երե
տարի յատաշ”, այս խօսքերով Յօհաննէս վարդա
պէտը պաշտպանել մը կըցուցիւ ։ որովհե նախորդ
առաջնորդ արժանապատիւ տէր Յակոբ սրբազն
և պիտիուպոր արտատել մը, ու սումնասիրութեա
մասին : Արժանապատիւ Յօհաննէս վարդ ապէտ
պաշտպանել լուն խօսք չունիմք, (որ հստ տեղի չու
նի) ։ գուցէ շատ գիտնատէր և ուսումնաջան ան
մը եղած ըլլայ, ոյտւ տատկաւին և ոչ մէկ պտու դ
տեսաւ Կեսարիո վիճակը ։ թէոր յարատե ելու
ըլլայ, գուցէ առիջո ետքը տեսնանք, ինչպէս յօդ
ուածը գրադպատուական անձն տլկը յայտննէ ո
կըստոտովանի և անոր փափաք ունեցած ըլլալ
հասկըցընել կուզէ, որ Վատուած տայ անանկ ըլլ
լայ ։ բայց իր խօսքերով Յակոբ եպիսկոպոսի
հետեցնելուզած ուսումնատեցութեը ամենեւի
իրաւունք չունի ։ զի այն Յակոբ եպիսկոպոսն է
որ ժամանակաւու Պէջեւան պերճապատիւ Յարա
թիւն ամիրային օրովը բազմարգիւն Վրիգոր վա
գապէտը՝ (որուն ունեցած գրագիտական հմտու
թիւնը իր Երեւանի էլեց և այլ մատենագրութիւնն
րէն յայտնի է և որուն անունը ու համբաւը տա
րածուած է գրեթէ բոլոր Հայաստան և առ ս
մենայն հայոցիս տիեզերաց) նոյն վանքին ուսու
ցիչ անուանելով՝ առաւ նստաւ էփ ալլէկ ժամ
նակ և նոյն արժանապատիւ վարդապէտին ցանս
ուրման է որ մինչեւ հիմա կըսովոզի նոյն վանքը

մէջ Ելյո օրվան օրս վանքին մէջ գտնուած բռ
հայկաբան և լեզուիս ամէն ճիւղուսմունքներու
հմուտ վարդապետներէն զատ տակաւին ուրիշ
շատ գեղերուն և թէ բաղքին մէջ թէ աշխա-
հական և թէ եկեղեցական գոտնուած բոլոր գի-
նական անձանց գաստիարակութիւնը ան ատե-
ռուսն երկոց արդարութեները ըլլալը ո՛լ չի գիտէ-
Ելյո օրվան օրը վոնքին միաբաններէն կարապէ-
և հզիս վարդապետը, որոնց հայկական լեզու-
ունեցած հմուտ թիւններնին ծանօթ է շատերու-
թէ իրենց գրաւոր և բանաստեղծական գրու-
թիւններով և թէ արթուն և ազգու քարոզվ-
թիւններովը, ան ուսումնաւուաց կարծուած
պիտիստոսին ձեռնատուններն են : Կյոն Յակ-
եպիսկոպոսն էր որ ժամանակու համբաւ աւոր
բաժիշտ տիրացու Համբարձու մին աշակերտներ-
տիրացու Վատիկ յորդորեց և առաւ նստա-
վանքին մէջ է դմբ ատեն, կանոնաւոր երածշտ

թեան արուեստին ալմասնակից ընելու համար վանքը և բոլոր կեսարիոյ վիճակը և սրբուն արդիւնքը մինչև հրմա կրվայելեն թէ բոլոր գեղացիք և թէ բոլոր հեռաւաոր երկիրներէ յիշեալ վանքը զիմող խուռան ուխտաւորք : Այս բարիքները որ հրմա տուրք կարապեատի վանքը կըվայել նէ ովկ կընայ ուրանաւ թէ Յակոբ եպիսկոպոսին աղդ տոփրական և ուսումնափրական անհամեմատ ոգւոյն արգասիքները չեն , յայսնի է թէ այսպիսի մեկու մը ուսումնաւոց ըսիւ ուղել խիստ անփայի լ բան մըն էր . և իւր պատուցին նուազու մմը ցըերէ ալ նէ , կարծեմ թէ աղդէ կ գոլսփար մը չպիտի տայ իր վայօք արիշներուն : “Հշկարպագ” ուսումնաբանէ մը վարժապետ փախաւելով ուսումնաբան մը գոցուիլ կրկարձէ . (ուր ահա աչքերնեւ ու առջնն ամենն օր կրտեննենք որ ուսումնաբաններու կամ գպրցներու մէջն գրեթէ շարունակ վարժապետներ կրփոխուին , բայց և ոչ մէկը կընափանի) . և խաչուուր վարժապետին վանքին ուսումնաբաննեն ելուծ օրը ուսումնաբանին խափանուելուն թուական կըդնէ ու կըսէ “առնիւ ՚ի վէր ՚ որ ուսումնաբան խափանուած իւ իւնայ” . որ հիմնավիճն սխալէ . զի ինքնն ալ անանկ եղած ցըլալը աղէկ գիտէ : Ենիշ ալ վարժապետը աղդախնամ վերատեսաւ . չ(միւթէ վէլլի) ճարտարապետ Վմիւլային կազմէն վանքը խրկուեցաւ պէտք ըլլալիք ու ամսնց գատատուու թիջ վարելու պաշտօնիւ : Այս վարժապետը հօն չդացած նոյն վանքին միաբաններէն կարապետ և Հշկա վար-

գապետները հայի աբանական ու սմանց և երա-
ժշութեան գասատուութիւնը կը շարանակէին.
և երթալէն ետքը նոյն խոկ ինքն ալաս ու սմանց
մէ ջ գաս կառնէր անոնցմէ . ու սափ ժամանակէ
մը ետև նորէն նոյն վերատեսուչ ազդատէր Վմի-
րային հաւանութեամբը և հրամանաւը անօր
վանքէն ճամբայ տրուեցաւ ալ նէ , տակաւին
յիշեալ ու սմանց գասատուութիւնը կը շարանակէ
ու էր քաջահմուտ և գիտնական Եղիա վարդապէ-
տին գասատուութիւնը , և արժանապատիւ պէր
Ճիմաստ Կարապէտ վարդապէտին ուսումնապէ-
տութեամբը . որսնը ձրիսապէս ի գլուխ կը տա-
նէին նոյն պաշտօնները վանքին մէ ջ և ուսումնա-
րանն ալ անխափան կը լենար , որով յիշեալ ճշ-
նարդասէր յօդուածագրին ուսումնարանին խափան-
ուելուն պատճառը վանքին պարտքը դնելը կը-
շինքը վի , և յայտնի կը լայ թէ վանքին պարտքը
բնաւ մէկ ժամանակ մը ուսումնարանին խափան-
ուելուն պատճառ չէր կրնար ըլլալ . անանկ որ
յիշեալ Խաչատուր վարժապէտին հրաժարուե-
լէն ետև . տակաւին տարի մը շարունակուեցաւ
վանքին ուսումնարունը մինչև Յակոբ սրբազն
եպիսկոպոսը առաջնորդութենէ հրաժարուե-
լով՝ վանքը միտքաններուն ցրուելու վիճակին
հասու , և ահա այս տաենիս էր որ վանքին ու-
սումնարանը խափանուեցաւ , չէ նէ ամէն մարդ
և նոյն խոկ ինքն ալ գիտէ որ որբազան Յակոբ
եպիսկոպոսին արժանաւոր կոչմանէ ի վեր , կատ-
լու ըսենք անոր Գրիգոր վարդապէտը վանքէ
ուսուցիչ անուաննելն ի վեր , վանքին մէ ջ ու-
սումնարան կար ու կը լենար . թէ պէտ ամեն ժա-
մանակ ոչ այնպահ շատուր աշակերտներով . Յս
հիմնկուան համար կամ առաւել բացացար Ե-
սենը երկու տարուընէ ի վեր յայտնի է թէ ու-
սումնարանին հետքը անդամ մնացած ըլլալէն՝
զատ՝ ուստանանները անդամ ցրուած ըլլալով վան-
քը ան աստիճանը հասած է . որ վանքին եկեղեց-
ւոյն ժամանացութեանը համար պէտք եղած տր-
զոքները մերձակայ գեղերէն կը բերվին . Ահ-
այս ամէն եղելութիւնները ճշմարտապէս եղած
կերպուլը բացայտած ծանուցանելիքն ետև , բա-
րե սիրտ ընթերցողաց կը թաղու մը ճշմարտասիրու-
թիւնը սրինը ըլլալը վճռել . Ի՞ոյ ց մեր ըստաննե-
րուն համար միայն ոս կը յարեմք որ, եթէ հա-
տատէլ հորի ըլլայ պէտք եղած վկայութիններ
և ապացոյցները խիստ դիւրութեամբ կրնան-
քերել ու ցուցընել :